

VÄSTRA TÄCKERÅKER INNAN VEGASTADEN

RAÄ 260, 324 & 325, Österhaninge, Haninge, Södermanland

Arkeologisk förundersökning och utredning etapp II

Rapporter från Arkeologikonsult 2008:2221

Erik Dardel & Ingela Spijkerman

Kartor ur allmänt kartmaterial: ©Lantmäteriverket Gävle 2007. Medgivande I 2007/2184.

VÄSTRA TÄCKERÅKER INNAN VEGASTADEN

RAÄ 260, 324 & 325, Österhaninge socken, Haninge, Södermanland

Arkeologisk förundersökning och utredning etapp II

Rapporter från Arkeologikonsult 2008:2221

Erik Dardel & Ingela Spijkerman

Arkeologikonsult
Box 466
194 04 Upplands Väsby
Tel 08-590 840 41
Fax 08-590 725 41
www.arkeologikonsult.se

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	6
Syfte	6
Tidigare kända lämningar och tidigare antikvariska insatser	7
Stensättningsliknande lämningar RAÄ 324 och 325	7
Bytomten RAÄ 260	7
Indikationsområdet	9
Områdets karaktär	10
Metod och genomförande	11
Resultat	11
Indikationsytan	11
RAÄ 324	11
RAÄ 325	13
RAÄ 260	14
Arkeologisk utvärdering	19
Referenser	20
Litteratur	20
Arkiv och register	20
Kartor	20
Tekniska och administrativa uppgifter	21

Sammanfattning

Arkeologikonsult har på uppdrag av Tyréns Temaplan AB genomfört en förundersökning av Västra Täckeråkers bytomt, RAÄ 260, i Österhaninge socken i Södermanland. Därutöver har en utredning etapp II omfattande de näraliggande stensättningsliknande lämningarna RAÄ 324 och 325 samt ett indikationsområde knutet till bytomten genomförts. Syftet var att klargöra karaktären av RAÄ 324 och 325, fastställa om tidigare okända fornlämningar förekom inom indikationsområdet, samt att finna eventuella indikationer på aktivitet äldre än 1600-tal på platsen för bytomten.

61 schakt grävdes, vilka vid sidan av recenta fynd, innehöll två kulturlager efter hus samt ytterligare två kulturlager. Även fyra mindre lager, vilka tolkades som spår av tillfälliga utomhusaktiviteter framkom. Husresterna daterades till 15-1600-tal respektive 16-1700-tal medan de övriga kulturlagren daterades till 1800-tal respektive 15-1600-tal. Någon lämning motsvarande RAÄ 325 kunde inte alls påträffas, troligen på grund av en felregistrering av fornlämning på annan plats i FMIS. RAÄ 324 antas vara ett sentida stenröse som misstagits för fornlämning.

RAÄ 260 kunde inte med säkerhet konstaterats vara äldre än 1600-tal, men bedöms ändå ha stor potential att vid en eventuell framtida slutundersökning ligga till grund för mycket god förståelse av agrar materiell kultur under 16- och 1700-tal.

Inledning

Med anledning av att Haninge kommun avser att bygga en ny stadsdel kallad Vegastaden har Arkeologikonsult genomfört en utredning etapp II samt arkeologisk förundersökning på fastigheterna Täckeråker 1:5, 1:6, 1:8, 1:9, 2:11, 2:14 samt Kolartorp 1:186 i Österhaninge socken, Södermanland. Uppdragsgivare för undersökningarna var Tyréns Temaplan AB. Den planerade exploateringen av området avser byggande av hus samt nya vägar knutna till dessa.

Fältarbetet utfördes under två veckor i september 2008 av två arkeologer samt en grävmaskinförare. Den registrerade gamla tomten för Västra Täckeråker – RAÄ 260 – förundersöktes. De stensättningsliknande lämningarna RAÄ 324 och 325 samt ett indikationsområde öster och söder om tomten RAÄ 260, vilket kan ha nyttjats i samband med att tomten varit i bruk, omfattades av en utredning etapp II.

Figur 1. Undersökningsområdet markerat på Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Syfte

I FMIS finns uppteckningar om två stensättningsliknande lämningar, RAÄ 324 och 325, men vid en utredning, etapp I på våren 2008 kunde 324 inte hittas och stenlämningar vid platsen för 325 antogs höra ihop med den yngre gården (Lindblom 2008). Syftet med utredningen etapp II var att klargöra karaktären av RAÄ 324 och 325, samt att fastställa om tidigare okända fornlämningar förekom inom indikationsområdet.

Bytomten, RAÄ 260, är genom kartor känd sedan 1600-talet. Skriftliga källor nämner två skattehemman med namnet Täckeråker under 1500-tal och på en karta från 1638 finns ett

skattehemman och två frälsehemman markerade. Förundersökningen utfördes som en etapp I i avsikt att finna eventuella lämningar äldre än 16-1700-tal på platsen för bytomten och i dess närhet. Om sådana påträffades skulle en ytmässigt större förundersökning genomföras. Ifall äldre lämningar inte framkom såg Länsstyrelsen det inte som meningsfullt med en särskild undersökning.

Tidigare kända lämningar och tidigare antikvariska insatser

På våren 2008 genomförde Arkeologikonsult en frivillig arkeologisk utredning etapp I av ett större område vilket även inkluderade RAÄ 96:1 (Lindblom 2008). De aktuella undersökningsobjekten uppsöktes då och granskades okulärt. Objekten finns markerade på figur 2.

De stensättningsliknande lämningarna RAÄ 324 och 325

RAÄ 324 är enligt uppteckning i FMIS belägen i en bergssluttning och utgörs av ”1/ stensättningsliknande lämning, torvhög, (grästorv), rund 5 m diam.” Texten ”fyllt, 0,4 m. H. Övertorvad. I mitten grop 1 m diam, 0,4 m dj, beväxt med 5 björkar några enbuskar och mindre lövbuskar” är överstruken. Lämningen beskrivs som en stensättningsliknande lämning belägen ”20 m V vinkelrakt från väg”. På kartan är den dock utprickad som belägen endast fem meter väster om Västra Täckeråkers väg.

När lämningen granskades vid utredningen kunde den inte identifieras över huvud taget. Platsen närmast vägen konstaterades vara urgrävd och belägen med ris, bråte och annat avfall varför 324 – om den varit belägen där – antogs vara förstörd. (Lindblom 2008)

RAÄ 325 beskrivs i FMIS som ”Gravfält, gamla odlingar bestående av 4 högar och c:a 6 runda fyllda stensättningar. Högarna äro 2-4 m diam och 0,3-0,4 m h. 3 har grop i mitten. Samtliga övertorvade. Stensättningar äro 3-4 m diam och 0,2-0,3 m h. Samtliga övertorvade. På platsen finnes inget som kan tagas för gravfält”. Denna text är sedan överstruken och ersatt med meningen ”Område med stens. likn. lämningar”. Den ursprungliga beteckningen ”Gravfält” är också överstruken och ersatt med ”Stensättningsliknande lämningar”. Lämningarna beskrivs som belägna på den nordvästliga sluttningen av berg.

Vid utredningen kunde lämningarna inte identifieras. Den branta terrängen och mycket berg i dagen begränsade också den möjliga ytan för lämningarna. Strax utanför den i FMIS utmärkta ytan konstaterades mindre oregelbundna stensamlingar vilka tolkades som naturliga. Öster om ytan konstaterades även en 7x7 meter stor stensamling, men det bedömdes inte som möjligt att avgöra om den hörde till RAÄ 325 eller bytomten. (Lindblom 2008)

Bytomten RAÄ 260

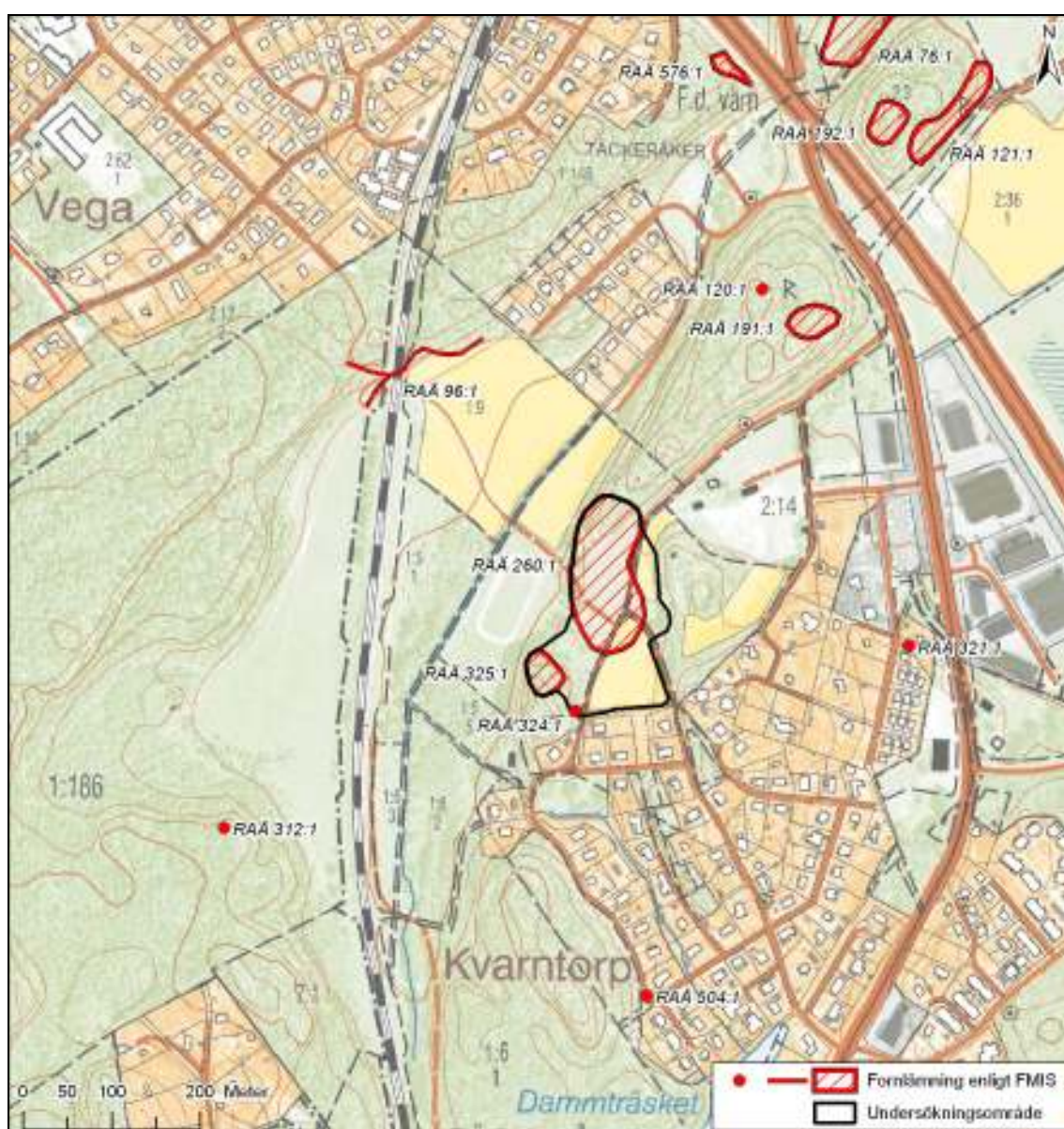
RAÄ 260:1 är registrerad som Väster Täckeråkers bytomt och beskrivs som ”Bytomt. 120x60-70 m (N-S). Väster Täckeråkers bytomt enligt karta från 1638. Idag bebyggd. Ej inventerad i fält.”

Vid 2008 års utredning kunde läget identifieras, men inga syllar eller andra lämningar efter hus kunde konstateras. Kol och bränd lera påträffades vid sondering vid det norra gårdsläget och rester efter en trolig stenmur framkom nordväst om detta. Det södra gårdsläget konstaterades vara större än den utmärkta ytan i FMIS. Det södra läget har varit bebyggt in i modern tid, men inga byggnader stod kvar vid undersökningstillfället. Frukträd, en syrenberså och en jordkällare noterades vara rester efter senare bebyggelse, men inga syllar efter vare sig äldre eller yngre bebyggelse kunde konstateras. (Lindblom 2008)

Namnet Täckeråker finns belagt från 1473 då det omnämns som Taekkeraker (Janzon & Rahmqvist 2002:333). Namnet kommer av uttrycket ”täck” i betydelsen behaglig, på fornsvenska thaeck/er/, samt slutleden åker (Nyström 1990). Namn med åker som för- eller efterled är oftast forntida, men förekommer även långt senare (Wahlberg 2003). Belägg från 1400-tal gör det inte orimligt att anta att namnet kan ha tillkommit under järnålder.

Under mitten av 1500-talet utgjorde bebyggelseenheten Taekkeraker enligt skriftliga källor två skattehemman och en kyrkoutjord (Janzon & Rahmqvist 2002:333f). På en geometrisk deliniering från 1638 (LMS A 127-57:C6:2-3), se figur 3, är tre gårdar utmärkta och utgörs av ett skattehemman, ett frälsehemman och ett frälsehemmans utjord. Nummer 1 är skattehemmanet och är gården på den södra delen av RAÄ 260, medan nummer 3 är frälsehemmans utjord i form av gården på den norra delen. Frälsehemmanet, nummer 2, ligger utanför det aktuella undersökningsområdet, cirka 800 meter åt nordost, och kallas under senare tid för Östra Täckeråker.

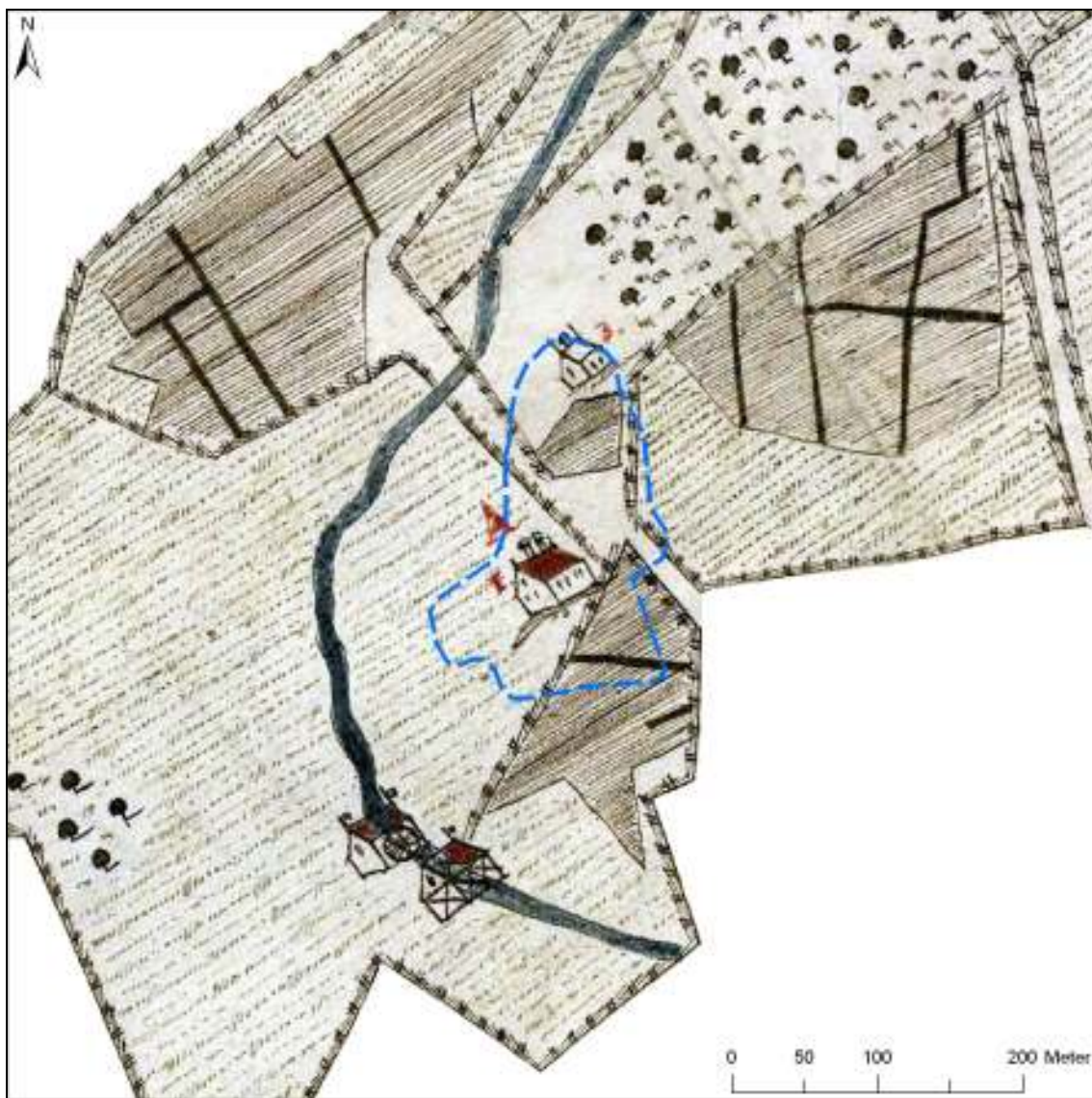
På kartan från 1638 är allt av det aktuella undersökningsområdet som inte utgörs av vägar eller bebyggelse använt för odling eller bete. Nyttjandet är detsamma på laga skifteskartan från 1877 (LMS A 127-57:2), vilken är nästa tillgängliga karta över området. På denna finns inte den norra gården markerad, vilket innebär att den flyttats eller övergivits någon gång mellan 1638 och 1877. Den södra gården finns däremot kvar och fortsatte att vara i bruk långt in på 1900-talet.

Figur 2. Översikt över de undersökta lokalerna med fornlämningar enligt FMIS markerade. Undersökningsområdet motsvarar indikationsytan. Skala 1:8000.

Indikationsytan

Området öster och söder om bytomten ligger på samma naturligt avgränsade yta som denna och är i historiska kartor utmärkt som odlings-/betesmark. Hela ytan mellan RAÅ 260 och 325 bedömdes vid den ursprungliga utredningen ha kunnat utnyttjas för gårdens räkning. Söder om det södra gårdsläget konstaterades ett par naturliga terrassliknande mindre förhöjningar, vilka bedöms ha kunnat utnyttjats vid gårdsdriften. Den naturligt avgränsade ytan som nyttjats som odlings-/betesmark bedömdes som indikationsområde för möjlig förekomst av ytterligare ännu okända lämningar knutna till bytomten. (Lindblom 2008)

Figur 3. Utsnitt av 1638 års karta med undersökningsområdet markerat. Skala 1: 5000.

Områdets karaktär

Undersökningsytan består sedan 1600-talet av fyra ytor kring en vägkorsning, härefter kallade de nordvästra, nordöstra, sydvästra respektive sydöstra ytorna. Samtliga dessa befinner sig på mellan 30 och 35 meters höjd över havet. Vid undersökningstillfället fungerade de alla som hästthagar. Hela området begränsas naturligt av en ås i norr, en starkt nedåtsluttande slänt i väster, en bergsknalle i sydväst, modern bebyggelse i sydost och ett höjdparti i öst. Undersökningsytan och dess omgivning är karaktäristisk för östra Södermanlands sprickdalslandskap. De branta höjdpartierna består av skogsbevuxen morän och kala hållar, medan dalgången mellan dem i huvudsak består av lerig mark.

Bergskammen på åsen i norr skapar ett skyddat läge för den plats där bebyggelsen är utmärkt på 1600-talskartan. Marken på denna plats är också relativt plan. Väster om bergskammen, utanför undersökningsområdet, sluttar berget brant med en fallhöjd på cirka tio meter. Hög grundvattennivå och vattenavrinning bör ha gjort platsen nedanför branten väl lämpad för en brunnplats. Någon sådan kunde dock inte iakttas.

Vägarna som går genom området är Kvarntorpsvägen samt Västra Täckåkersväg. Dessa är båda mindre grusvägar som motsvarar vägarna på 1600-talskartan. Marken på ytorna i området utgörs huvudsakligen av plöjd odlad jord. På den södra delen av den sydöstra ytan var marken i de låga partierna något blöt och vatten samlades i schakten efter avbaning. Enligt uppgift från arrendatorn brukades marken på samtliga ytor av tidigare markägare fram tills för cirka 20 år sedan. Byggnader ska då fortfarande ha funnits kvar på det södra gårdsläget för RAÄ 260 samt strax sydväst och strax nordost om vägkorsningen. Ett vagnslider beläget nordöst om korsningen ska ha bränts ner av brandkåren på 1980-talet i samband med rivning av husen. När marken slutade brukas ska också matjorden på den nordvästra ytan ha plöjts av och sålts.

Figur 4. Den norra delen av Västra Täckåkersvägen omgiven av betesmarker med en skogsbevuxen ås i bakgrunden. Foto mot NNV av Arkeologikonsult.

Metod och genomförande

För att upptäcka eventuella tidigare okända fornlämningar inom indikationsområdet maskingrävdes schakt jämnt fördelade över hela ytan. Där indikationer på aktiviteter som antogs kunna vara av historisk karaktär framkom utvidgades schakten för att fastställa dessa. Totalt fyra stolphål framkom i schakten, men samtliga konstaterades vid snittning vara recenta.

På platsen där RAÄ 324 enligt beskrivning i FMIS var belägen observerades en samling recenta stenar vilka grävdes bort med maskin. Något längre österut där lämningen var utprickad på karta kunde maskinen inte nå på grund av trädväxtlighet. Sondning och avtorvning med fyllhacka genomfördes i stället. RAÄ 325 kunde inte nås med maskin på grund av skarp lutning och trädväxtlighet. Där platsen inte bestod av kal håll eller stup genomfördes sondning och avtorvning med fyllhacka.

För att avgöra om RAÄ 260 och dess omgivning bestod av lämningar äldre än 1600-talet grävdes sökschakt med maskin. De kulturlager som framkom på de kända gårdslägena konstaterades snabbt ha blygsam utbredning varför schakten utökades så att lagren kunde avgränsas. För att samla in daterande fynd handrensades lagren sedan och sammanlagt fyra provgropar grävdes genom dem. Provgroparna använde också för att klargöra stratigrafien i lagren. De fynd som påträffades i schakten fotograferades för närmare datering under rapportarbete, men inga fynd tillvaratogs. Makroprover togs i lagren för ¹⁴C-datering, vedarts- och makrofossilanalys. Efter avslutat arbete täcktes de tre kulturlager som ansågs vara av antikvarisk betydelse med fiberduk innan de, liksom övriga schaktade ytor, fylldes igen. Samtliga schakt, lager, anläggningar och prov blev inmätta med totalstation samt fotograferade och beskrivna. Schakt-, anläggnings- samt dateringslistor finns som bilagor till rapporten.

Resultat

Indikationsytan

I den sydöstra delen av utredningsområdet grävdes sammanlagt tolv schakt (101-112), se figur 5. Ett av dessa, nummer 109, utvidgades då trä samt järn påträffades. Fynden visade sig efter utvidgning vara av 1900-talskaraktär då bland annat en modern hästsko framkom. Även två stolphål, som visade sig recenta vid snittning, framkom i detta schakt.

På den nordöstra ytan grävdes sammanlagt sju schakt (113-119). I ett av dessa, nummer 115, påträffades ett stolphål vilket visade sig vara sentida när det snittades.

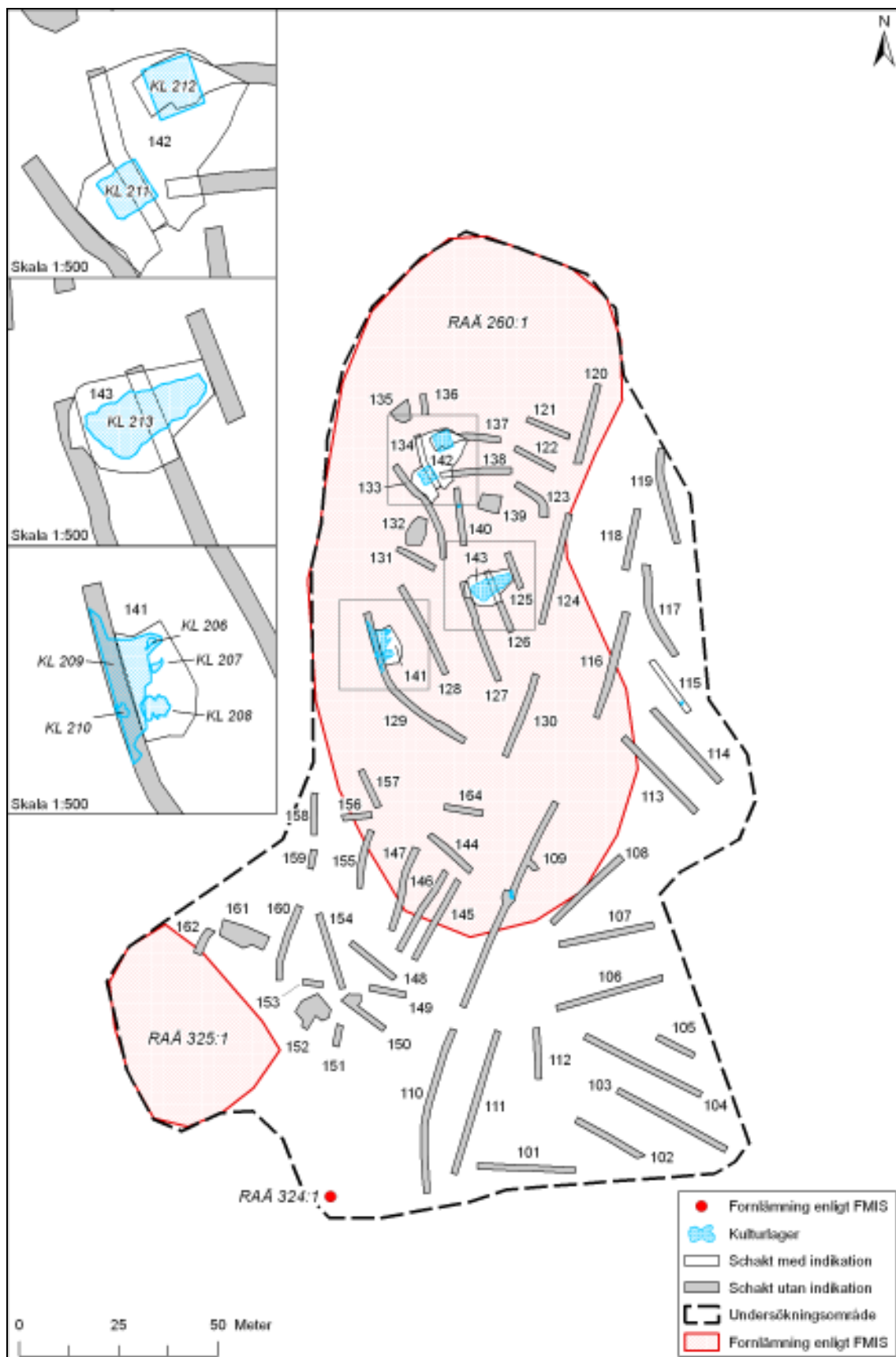
Den sydvästra ytan omfattande förutom indikationsytan även södra änden av RAÄ 260 samt RAÄ 324 och 325. Spår av bebyggelse hittades utanför gränserna för dessa lämningar i sammanlagt sju schakt (145-156 och 158-162), men samtliga fynd var av 18-1900-talskaraktär och bedöms vara rester efter den sentida bebyggelsen på platsen för RAÄ 260.

Sammanfattningsvis konstaterades indikationsytan helt sakna spår efter fornlämningar och bebyggelse äldre än 1800-tal.

RAÄ 324

Enligt beskrivning i Fornminnesregistret skulle RAÄ 324 befinna sig 20 meter vinkelrakt norrut från Västra Täckåkersväg. Vad som avsetts kan vara den samling av sprängsten och järnskrot som grävdes i schakt 152, se figur 6. Det förefaller rimligt med tanke på att det före utgrävning inte var helt tydligt att den utgjordes av recenta lämningar.

Enligt kartutmärkningen i FMIS skulle lämningen dock befinna sig endast fem meter från vägen. Den utmärkta platsen ligger invid ett cirka femton meter högt berg med mycket skarp sluttning.

Figur 5. Karta över undersökningsområdet med schakt och fornlämningar utmärkta. Skala 1:1500.

På grund av riklig träd- och slyväxtlighet var det inte möjligt att schakta ytan med maskin. Inget som liknande en stensättning kunde dock iakttas på denna plats, vare sig före eller efter sondning och manuell avtorvning med hacka.

Omedelbart norr om kartmarkeringen i FMIS ligger en täkt från 1900-tal, som idag används som kompost och rishög. Om den noterade stensättningsliknande lämningen i stället varit belägen här har den blivit helt förstörd.

Det troligaste utifrån det topografiska läget är att det aldrig förekommit någon stensättning på platsen, och att det i FMIS registrerade objektet är den konstaterade recenta samlingen sten som påträffades i schakt 152.

Figur 6. Recent sten och järn påträffat i schakt 152. Foto mot N av Arkeologikonsult.

RAÄ 325

Den i FMIS utmärkta ytan för RAÄ 325 konstaterades bestå av en mycket skarpt lutande håll och ett cirka tre meter högt stup, se figur 7. Den skarpa lutningen omöjliggjorde åtkomst med grävmaskin. På de platser där hållen inte var i dagen var den övervuxen med ett tunt lager lätt mylla vilket gick mycket lätt att torva av för hand. Ingenting som kunde tas för stensättningsliknande lämningar kunde konstateras på platsen.

Strax öster platsen fanns äldre plana åkerytor bevuxna med träd. Växtligheten omöjliggjorde åtkomst med maskin, men inga stensättningsliknande lämningar kunde heller här konstateras okulärt eller genom sondning och manuell avtorvning.

Troligen har markeringen i FMIS hamnat fel och uppteckningen rör en annan plats. Det framstod som omöjligt att denna plats identifierats som lokal för några stensättningsliknande lämningar vid ett besök på platsen av arkeolog. Platsen framstår som orimlig för spår efter forntida aktivitet.

Figur 7. Branten där RAÄ 325 är utprickad. Foto mot S av Arkeologikonsult.

RAÄ 260

På och invid platsen för den södra gården på RAÄ 260 grävdes 20 schakt (144-162 samt 164), se figur 5. Inget av arkeologiskt intresse framkom i något av dessa. Platsen bar rikliga spår såväl över som under jord efter den bebyggelse som funnits på platsen in på 1900-tal. En syrenberså, en källare i betong, kraftigt förstärkta hak samt en fylld avfallsgrop bedöms vara skapade på 1900-tal, de senare med grävmaskin. 1900-talsingreppen bör ha förstört eventuella äldre lämningar. Inget som indikerade lämningar efter bebyggelse äldre än 1800-tal påträffades på denna yta. Det är endast genom kartor och skriftliga källor som denna plats kan beläggas vara brukad längre tillbaka i tiden.

Där den norra gården på RAÄ 260 var utmärkt på 1638 års karta grävdes 21 sökschakt (120-140) samt ytterligare tre sammanhängande schakt (141-143) för att begränsa de kulturlager som framkom. Se figur 5. Två kulturlager (211 och 212) var kvadratiska och tokades utifrån form, fynd och läge som otvetydiga lämningar efter två hus. Ytterligare två kulturlager framkom, varav ett bedömdes vara lämningar efter en möjlig byggnad (213), medan ett tolkades som rester efter utomhusaktiviteter (209). Flera hak observerades i kanterna på den norra delen av undersökningsytan. De visade sig vara skapade i samband med avbaning av matjorden i ploglagret. Ett recent stolphål framkom i schakt 140.

KL 209 noterades som ett oformligt kulturlager i schakt 129 och togs fram ytterligare i schakt 141. Vid ytrensning gav de närliggande anläggningsresterna i schakt 141 - en raserad ugnskonstruktion (206), en avfallsgrop (207), en raserad ugn eller härd med raseringslager (208), samt en omgrävd grop (210) - intryck av att vara spår efter tillfälliga utomhusaktiviteter. Då 209 inte på något sätt var format så att det kunde tas för rester efter en byggnad tolkades det ha uppstått i samband med utomhusaktiviteterna i lagrets omedelbara närhet. Inga fynd från ytrensningen eller grävningen av en provruta gav vid handen att det skulle röra sig om lämningar efter aktiviteter äldre än 1700-tal, i synnerhet inte äldre än 1600-tal. Jämfört med lagren 211-213 var också 209 märkbart mindre fyndbärande. Lagret avgränsades inte åt väster men antas upphöra innan den väg som är belägen några meter västerut.

KL 211 noterades i schakt 134 och dess utbredning konstaterades vid grävning av schakt 142, se figur 8. Lagret visade sig vara de väl avgränsade resterna av en nedgrävning i ett hus. De södra sidorna av huset var något mindre tydliga än de norra vilket antas bero på rasing. Inga spår efter syllar eller stolphål framkom, men kulturlagret var närmast kvadratisk med utbredningen 3,7x3,8 meter och motsvarar väl platsen för den norra gården på 1638 års karta. Lagret saknade helt spår efter någon anläggning för uppvärmning.

Figur 8. Huslämning KL 211 omgivet av avrensade jordmassor. Foto mot NV av Arkeologikonsult.

Huslämningen ytrensades och en provgrop grävdes. Lagret befanns vara 0,17 meter djupt och vila direkt på orörd mark. Det antas ha bevarats trots avbaning av ploglager genom att det varit nedgrävt i omgivande steril.

Lagret var mycket fyndrikt, främst på mindre bitar av passglas, keramik samt obränt ben. Vid fältmässig genomgång bedömdes fynden vara av 15-1600-talskaraktär. Detta bekräftades vid genomgång av fyndfoton. Inga exaktare dateringar kunde dock fastställas då inga absolut daterbara fynd påträffades. Bland fynden bör särskilt noteras fragmenten av en eller flera gråvita krukor i hårt bränt stengodsliknande lergods, se figur 9. Efter granskning av fyndfoto har Mikael Johansson på Stockholms stadsmuseum gjort bedömningen att keramiken är av en typ som kommer från Polen/Böhmen. Keramiken är vanligast förekommande i 1500-talets senare hälft samt tidigt 1600-tal och har hittats på flera platser i Stockholms stad (Carlsson & Hedlund 2006:88f). Sammantaget pekar fynden på att huset brukats under 1600-tal, vilket stämmer väl överens med att ett hus är markerat på platsen på 1638 års karta. Fynden indikerar också att huset kan ha tagits i bruk redan under 1500-tal, även om inga fynd otvetydigt gått att datera till denna tid. Inga fynd som säkert kunde dateras till yngre tid framkom.

Ett ^{14}C -prov på kol från lagret daterades med kalibreringen 2σ med 58,6% sannolikhet till mellan 1520 AD och 1600 AD och 36,8% sannolikhet till mellan 1610 AD och 1670 AD (se bilaga 5). Egenåldern på provet understeg tio år. Koldateringen stöder med andra ord den fyndbaserade dateringen men ger inte heller den något absolut svar på om huset varit i bruk innan 1600-talet.

Figur 9. Hård bränt lergods från Polen/Böhmen funnet i huslämning KL 211. Foto av Arkeologikonsult.

I **KL 212** fanns en tydlig kvadratmeterstor spisrest vid den östra väggen. Spisgrunden framkom vid grävande av schakt 137 och husets utbredning konstaterades när schakt 142 grävdes. Likt det närbelägna KL 211 var lagret närmast kvadratisk med en utbredning på 4x4,3 meter. Vid ytrensning hittades bland annat rödgods och glas som i fält bestämdes vara från 16-1700-tal. Den absoluta majoriteten av fynd påträffades dock i provrutan som grävdes invid spisgrunden. Den visade på kulturlämningar på upp till en meters djup med många lagerbildningar, vilka tolkas som rester efter en igenfylld källare. Se figur 10. Exakt hur källaren brukats och hur den fyllts bedömdes inte som möjligt att avgöra endast genom provrutan. I massorna från rutan framkom litervis obränt ben, tegel och trä på flera nivåer. De stora mängderna trä och ben talar för mycket goda bevaringsförhållanden i lagret, samt för goda resultat vid makrofossilanalyser av prover från det. Detta trots att lagret är relativt magert jämfört med det närliggande KL 211. Även flera bitar bränt ben, bränd lera, glas, järnföremål och keramik framkom. Likt fynden från ytrensningen bedömdes i fält fynden från rutan vara från 16-1700-tal. Detta antagande fastslogs vid genomgång av fyndfoton vilket talar för en igenfyllning av källaren under 1700-tal. Två fragment av kritpipor funna i de övre massorna i provgropen har av Arne Åkerhagen på Tobaks- och tändsticksmuseet i Stockholm vid granskning av fyndfoton bestämts vara holländska och daterats till 1662-1670 respektive 1600-talets senare hälft (se bilaga 4).

Då spisgrunden inte grävdes kunde inte dess relation till fyllnadsmassorna fastslås. Det framstår dock som orimligt att nedgrävningen för källaren inte skulle fortsätta in under spisen, varför spisen bör vara yngre än igenfyllandet av källaren. Igenfyllandet kan ha skett tidigast 1662 och spisen bör ha anlagts någon gång därefter, troligen under 1700-talet då fynden från ytrensningen av det omgivande KL 212 är av 16-1700-talskaraktär. Det är möjligt att huset ändrat funktion efter igenfyllandet och anläggandet av spisen. De rikliga fynden av obrända ben från köttrika delar av djur i gropen talar dock för att tillredning av mat vid värmekälla bör ha ägt rum innan anläggandet av de idag bevarade spisresterna, något som även kan ha fortgått vid de bevarade spisresterna.

Figur 10. Den meterdjupa provrutan i huslämning KL 212. Foto mot S av Arkeologikonsult.

Lagret **KL 213** var oregelbundet och inte - likt 211 och 212 - en otvetydig huslämning, se figur 11. Kulturlagrets konstaterades vid grävning av schakt 143 vara tio meter långt med varierad bredd mellan tre och fem meter med sin tjockaste del i väst. KL 213 har bevarats trots att större delen av ploglagret här banats av i samband med försäljningen av matjord under 1900-talet. Lagret har bevarats då det delvis varit nedgrävt i orörd mark. Dess fulla utbredning kan dock ha förskjutits något vid markbruket. KL 213 bestod av en blandning av kulturlager och raseringsmassor från en ugnskonstruktion. Det senare konstaterades vid grävning av en provruta, vilken visade sig ligga strax öster om den förmodade platsen för ugnen. Stora mängder bränd lera med slätstrukna yttersidor framkom i rutan, liksom kol, sot, skärvig sten samt brända och obrända ben. Detta tolkas som rester efter matberedning i ugnen. Flera av benbitarna var kraniedelar. Som jämförelse kan nämnas att majoriteten av motsvarande skelettmaterial vid Herresta bytomt i Järfälla socken hittades i anslutning till kokhusen (Lindblom & Spijkerman 2008) vilket talar för att huset kan ha fungerat som sådant.

Vid ytrensning i lagret framkom en golvspik, hästkosömmar, passglas, tändar och käkdelar från vad som osakkunnigt bedömdes vara nötdjur samt tegelstenar, tegelfragment och flera bitar rödgods. Bortsett från passglaset som dateras till 1600-tal finns inga fynd som ger någon närmre datering.

Ett ^{14}C -prov på kol från lagret daterades med kalibreringen 2σ med 58,6% sannolikhet till mellan 1520 AD och 1600 AD och 36,8% sannolikhet till mellan 1610 AD och 1670 AD (se bilaga 5). Även detta prov hade en egenålder på mindre än tio år. Dateringen av båda kolproven redovisade i denna rapport är med andra ord fullständigt identiska, trots att materialet är från två helt skilda prover. Då huset inte finns med på 1638 års karta bör det endera ha rivits före det året eller byggts efter det. Koldateringen gör det mer sannolikt att byggnaden övergavs innan år 1638. Dateringen gör det också rimligt, men alls inte säkert, att huset varit i bruk innan 1600-talet.

Figur 11. KL 213 framrensad. Foto mot NO av Arkeologikonsult.

Sammanfattningsvis kan konstateras att indikationsytan befanns sakna spår efter fornlämningar. Den stensättningsliknande lämningen RAÄ 324 konstaterades troligen vara en sentida stensamling. De tiotalet stensättningsliknande lämningarna RAÄ 325 bedömdes inte ha befunnit sig på platsen utan röra sig om en felinprickning i Fornminnesregistret. Den södra delen av bytomten RAÄ 260 saknade spår av bebyggelse äldre än 1800-tal då den brukats långt in i 1900-talet och eventuella äldre lämningar har förstörts i samband med kraftig markbearbetning. På den norra delen av RAÄ 260 fastslogs att det som finns kvar av de två husen på den norra delen av RAÄ 260 är de nedgrävda delarna KL 211 och 212. Förmodligen har ytorna röjts vid senare tids odling varför inga stenkonstruktioner andra än spisresterna i det yngre huset finns bevarade. Husens eventuella större, ursprungliga utbredningar har inte kunnat fastställas. KL 213 bedöms kunna vara lämningar efter ett kokhus och KL 209 bedöms vara tillkommet i samband med utomhusaktiviteter som lämnat spår efter sig i form av KL 206, 207, 208 och 210.

Arkeologisk utvärdering

Ingen forntida etablering på undersökningsområdet kunde styrkas då ingastensättningar eller andra forntida lämningar kunde fastställas. Bebyggelse finns dock belagd på en karta från 1638 och bör ha etablerats innan dess. Bebyggelseenheten Taekkeraker utgjorde redan under 1500-talet tre enheter vilket talar för aktiviteter på platsen före år 1600. Fynd av keramik av 15-1600-talstyp i ett av husen på det norra gårdsläget indikerar också att bebyggelsen där kan ha etablerats under 1500-tal. ¹⁴C-resultaten gör det vidare sannolikt, men inte säkert, att gården tagits i bruk under 1500-tal. Ingenting som otvetydigt indikerar att platsen har brukats tidigare än 1600-tal har framkommit och en mer bestämd tidigaste datering bör endast vara möjlig att fastställa genom närmare fyndanalys.

En datering av RAÄ 260 så långt tillbaka som till 1473, då namnet Taekkeraker första gången omnämns (Janzon & Rahmqvist 2002:333), verkar utifrån bristen på indikationer på så gammal brukning osannolik. Eventuell förekomst av sådana måste dock på den södra delen av RAÄ 260 anses ha förstörts. Mer sannolikt är att den ursprungliga bebyggelseenheten som under 1400-tal går under namnet Taekkeraker bör vara den gård som senare kallas Östra Täckeråker och ligger mycket strategiskt nära Drevviken. Detta antagande stärks även av att Östra Täckeråker är omgivet av flera gravar och gravfält från yngre järnålder.

På det norra gårdsläget för RAÄ 260 visade det sig finnas flera mycket väl bevarade fyndrika kulturlager från agrar 16-1700-talsbebyggelse. Den vetenskapliga potentialen med fyndinhämtning från dessa vid en eventuell slutundersökning är större än den rent daterande. Vid en begränsad slutundersökning av KL 211, 212 och 213 bör ett mycket gott och representativt exempel på materiell kultur på landsbygd från 16- och 1700-tal, och sannolikt även 1500-tal, kunna dokumenteras.

I dagsläget är den arkeologiska kunskapen om social och geografisk utbredning av tidstypisk materiell kultur från 15-1700-tal jämförelsevis sämre än den är för yngre järnålder och medeltid. En bättre bestämning av främst keramik är önskvärd då sådan bör ha goda utsikter att ligga till grund för jämförande studier mellan stads- och landsbygdens materiella kultur. Även utan fullständiga byggnader och en fullständig gårdssammansättning går det att utvinna information om försörjning, social struktur, status och maktförhållanden samt skapa ett framtida referensmaterial.

Arkeologikonsults bedömning är att närmre datering av lämningarna inte är möjlig att åstadkomma utan omfattande fyndinsamling i lagren av ett slag som knappast kan ske annat än genom en särskild undersökning. Fynd har redan insamlats både genom ytrensning samt provgröpar och utbredningen av de fyndbärande lagren har dokumenterats väl i både plan och djup. Kunskapspotentialen i lämningarna på RAÄ 260 gör att vi anser att det finns ett vetenskapligt värde i att dokumentera kulturlagren 211, 212 och 213 innan ytterligare exploatering av området utförs.

Länsstyrelsen i Stockholms län fattar beslut om eventuella vidare antikvariska åtgärder.

Referenser

Litteratur

Carlsson, Michél & Hedlund, John med bidrag av Hjulhammar, Marcus, Johansson, Mikael & Århem, Barbro. 2006. *Från klostermark till hamnkvarter på 200 år. Vattugatan och kvarteret Svalan ca 1440-1640. Stockholms stad, Norrmalm, RAÄ 103. Arkeologisk undersökning 1991, SR 1127.* Stockholms stadsmuseum, Kulturmiljöavdelningen. Arkeologisk rapport 2006:10. Stockholm.

Janzon, Kaj & Rahmqvist, Sigurd. 2002. *Det medeltida Sverige. Band 2, Södermanland, 1, Tören, Svartlösa, Sotholm.* Stockholm.

Lindblom, Cecilia. 2008. *Vegastaden, detaljplan 2. Täckeråker 1:286, 1:2, 1:5, 1:6, 1:9, 2:11, 2:14, 2:4, 2:73, 11:1, Haninge kommun, Södermanland.* Rapport från Arkeologikonsult 2008:2191. Upplands Väsby.

Lindblom, Cecilia & Spijkerman, Ingela. 2008. *Herresta. Gravar från yngre bronsålder till vikingatid och En gård från vikingatid till dess avhysning år 1681. RAÄ 114 och 239. Särskild undersökning. Järfälla sn, Uppland.* Rapport från Arkeologikonsult 2008:2047. Upplands Väsby.

Nyström, Staffan. 1990. *Ortnamn i Haninge.* Västerhaninge.

Wahlberg, Mats (red). 2003. *Svenskt ortnamnslexikon. Utarbetat inom Språk- och folkminnesinstitutet och Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet.* Uppsala.

Arkiv och register

Fornminnesregistret (FMIS).

Kartor

LMS A 127-57:2. Täckeråker nr 1-3, Österhaninge socken, Stockholms län. Laga skifte 1877.

LMS A 127-57:C6:2-3. Täckeråker nr 1-3, Österhaninge socken, Stockholms län. Geometrisk delination 1638.

Tekniska och administrativa uppgifter

Arkeologikonsult projektnummer:	2008:2221
Länsstyrelsens dnr:	431-08-50152
Beställare:	Togo Danielssons byggnads AB Stena fastigheter 2 exploaterings AB Fastighets AB LE Lundberg
Typ av undersökning:	Förundersökning samt utredning etapp II
Utförandetid, fältarbete:	15 - 26 september 2008
Utförandetid, övrig tid:	3-13 november 2008 & 21 januari 2009
Län:	Stockholms län
Landskap:	Södermanland
Kommun:	Haninge
Socken:	Österhaninge
Fastighet:	Täckeråker 1:5, 1:6, 1:8, 1:9, 2:11, 2:14 och Kolartorp 1:186
Fastighetskartans blad:	10 I 3g
Koordinatsystem:	ST 74
Projektledare:	Ingela Spijkerman
Fältarbetsledare:	Ingela Spijkerman
Fältarkeologer:	Ingela Spijkerman och Erik Dardel
Maskin:	Ronny Karlsson
Rapportansvarig:	Erik Dardel
Planer och kartor:	Medea Huuva
Layout:	Erik Dardel
Kvalitetssäkring:	Kenneth Svensson
Underkonsulter:	Peter Jönsson entreprenad AB
Undersökningsområdets storlek:	2,5 ha
Fynd:	Inga fynd har tillvaratagits.

Bilaga 1. Schaktbeskrivning

Schakt	Längd (m)	Bredd (m)	Plogdjup (m)	Vilar på	Naturliga och recenta observationer	Fornlämningar
SU 101	24	1,5	0,2	Varvig lera	Sent rödgods.	-
SU102	19,5	1,5	0,2	Varvig lera	Större naturlig sten centralt i schaktet.	-
SU 103	31	1,5	0,25	Varvig lera	Inget anmärkningsvärt.	-
SU 104	32	1,5	0,3	Varvig lera	Inget anmärkningsvärt.	-
SU 105	10	1,5	0,2	Silt	Inget anmärkningsvärt.	-
SU106	28	1,5	0,2	Silt	Flera bitar recent järn.	-
SU 107	24	1,5	0,3	Lera	Recent järn.	-
SU 108	24	1,5	0,2	Lera	Recent stolphål.	-
SU 109	56	1,5-4	0,3	Lera	Recent järn, vattenrör i plast, betong, modern hästsko, modern dikning, glas. Större naturlig sten. Två stolphål vilka visade sig recenta. Utvidgat i norr på grund av trä- och järnfynd som visade sig recenta.	-
SU 110	42	1,5	0,35	Lerig silt	Del av harv. Ett sentida dike.	-
SU 111	37	1,5	0,2	Lera	Recet stör.	-
SU 112	13,5	1,5	0,2	Lera	Inget anmärkningsvärt.	-
SU 113	26	1,5	0,3	Tung lera	Brun lera med inslag av tegel, kol.	-
SU 114	25	1,5	0,3	Lera	Kol och tegel. I nordväst bränt lager från nedbränt vangsleder (cirka 1980-tal) täckt med sand.	-
SU 115	16	1,5	0,4	Lera	Inget anmärkningsvärt.	-
SU 116	27	1,5	0,4	Tung lera	Kol och tegel. I schaktets södra del berg i dagen samt lämningar efter nedbränt vangsleder (cirka 1980-tal).	-
SU 117	25	1,5	0,3	Tung lera	Enstaka kolfragment, tegel, bränd lera.	-
SU 118	15	1,5	0,3	Tung lera	Inget anmärkningsvärt.	-
SU 119	24	1,5	0,3	Siltig och ren lera.	Tegel och enstaka bitar järnskrot.	-
SU 120	20,5	1,5	0,3	Lera	Stenfyllt täckdike i öst-västlig riktning, 2,5 meter från schaktets norra ände.	-
SU 121	11	1,5	0,2	Hård varvig lera	Inslag av tegel.	-
SU 122	11	1,5	0,3	Hård varvig lera	Inget anmärkningsvärt.	-
SU 123	12	1,5	0,3	Hård varvig lera	I schaktets mitt 3 naturliga block i anslutning till berg i dagen.	-
SU 124	28,5	1,5	0,35	Hård varvig lera	Inslag av tegel och kol.	-
SU125	10	1,5	0,2	Hård varvig lera	Lera, kol och tegel.	-
SI 126	16	1,5	0,2	Hård varvig lera	Lera, kol och tegel.	Kulturlager 213
SI 127	26	1,5	0,1	Varvig lera	Ploglager avskalat.	Kulturlager 213
SU 128	25	1,5	0,3	Varvig lera	Inget anmärkningsvärt.	-
SI 129	43	1,5	0,3	Varvig lera	I schaktets norra del Kulturlager. Sot och kol i ploglaget.	Kulturlager 209 och anläggningsresterna 206, 207 och 208
SU 130	22	1,5	0,3	Varvig lera	Oklart om ploglaget är bevarat, troligen bara fläckvis. Ytan verkar vara avbanad i ett skede och utjämnad med ett 0,2-0,3 meter tjockt sand- och lerblandat lager i ett annat skede.	-
SU 131	11	1,5	0,1	Varvig lera	Ploglaget avskalat.	-
SU 132	4	7	0,1	Morän med rullsten	Fynd av 18/1900-talskaraktär. Butejlgas, buteljibotten, tegel, ben påträffades ylligt på 0,1 meters djup.	-

Bilaga 1. Schaktbeskrivning

Schakt		Längd (m)	Bredd (m)	Plogdjup (m)	Vilar på	Naturliga och recenta observationer	Fornlämningar
SU 133	27	1,5		0,3	Lera och varvig lera	Inget anmärkningsvärt.	-
SI 134	14,5	1,5		0,3	Lera och varvig lera	Ploglagret avskalat.	Kulturlager 211
SU 135	4,5	5		0,1	Morän med rullsten	Schakt öppnat för att kontrollera status på den mur som konstaterades vid utredning. Innan avtörning kunde en 1,5 x 2,5 meter stor oval, 0,4 meter hög stensättningsliknande lämning ses. Avtörning visar raserade massor från ett hus. Sten i storlek 0,2 - 0,4 meter samt fynd av 1900-talskaraktär. Fönsterglas, tegel, spik, beslag, såg, fil, bältesbeslag, läder, bultar, flaskglas med mera.	-
SU 136	5	1,5		0,1	Morän av rullstenskaraktär	Inget anmärkningsvärt.	-
SI 137	18	1,5		0,3	Lera	Inget anmärkningsvärt.	Kulturlager 212
SU 138	18	1,5		0,3	Lera och varvig lera	Ploglagret avskalat.	-
SU 139	5	4,5		0,1	Lera	Öppnat för att undersöka tidigare avbanning av matjord. Mot berg i dagen syns tydligt hak, cirka 0,2 meter högt. Inte odlingshak. Övan finns en bevarad straigrafi med ploglager, nedan har ploglagret schaktats bort. Det vill säga ploglagret är bevarat i öst intill berg i dagen.	-
SU 140	14,5	1,5		0,1	Lera och varvig lera	Ploglagret avskalat.	-
SI 141	9	5		0,1	Siltig lera	Utökning på grund av kulturlager i schakt 29. Kulturlagret 209 avgränsades åt öst, samt anläggningsresterna 206, 207 och 208 framkom.	Kulturlager 209 och anläggningsresterna 206, 207 och 208
SI 142	17	7-11		0,1	Siltig lera	Utökning av schaktyta kring schakt 34 för att få grepp och utbredning på KL 211 och KL 212. Plöjan endast bevarad i nordvästra delen av schaktet.	Kulturlager 211 och 212
SI 143	13	4-8		0,2	Hård varvig lera	Schaktutvidgning för att begränsa KL 213.	Kultur lager 213
SU 144	14	1,5		0,1	Tung varvig lera	Fyllnadsmassor med grus och rullstenar. Plöjan bortschaktad.	-
SU 145	23	1,5		0,3	Tung varvig lera	Tegel, stengods, järmskrot.	-
SU 146	23	1,5		0,3	Lera	Porslin, tegel, trä och enstaka stenar.	-
SU 147	21,5	1,5		0,4	Lera och siltig lera	Tegel, spik, glas, proslin och modernt slaktavfall (ben)	-
SU 148	14	1,5		0,5	Lera	Jord påförd för att utjämna sluttning. Odlat både innan och efter utjämning. Tegel, järmskrot med mera. Utjämning gjord under 1900-tal.	-
SU 149	9	1,5		0,5	Lera	Jord påförd under 1900-tal för utjämning av sluttning. Tegel, kol.	-
SU 150	13	1,5-4		0,3	Lera	Jord påförd under 1900-tal för utjämning. Tydlig skillnad mellan ursprungligt ploglager och påfört ploglager. Utvidgning i schaktets västra del för bebyggelselämningar i form av stenar och block i storlek 0,5-0,8 meter, mestadels 0,7-0,8 meter. Mot bakgrund av stenstorlek och tebfförekomst tokat som bebyggelselämning från 1700-tal eller senare. Ansluter till berg i dagen i schaktets västra del.	-
SU 151	5	1,5		0,2	Silt	Inget anmärkningsvärt.	-

Bilaga 1. Schaktbeskrivning

Schakt	Längd (m)	Bredd (m)	Plogdjup (m)	Vilar på	Naturliga och recenta observationer	Fornlämningar
SU 152	8,5	1,5-7	1	Silt	Naturlig höjd med berg i dagen och morän. En stor grop har grävts i vilken bebyggelsematerial dumpats under 1900-tal. Sprängsten, natursten, tegel, fönsterglas, delar av järnspis, taktegel, träddragen spik med mera. Nordslutningen har täckts med lera. Inga spår av äldre underliggande bebyggelse.	-
SU 153	5	1,5	0,2	Silt	Inget anmärkningsvärt.	-
SU 154	20	1,5	0,2	Lera	I schaktets västra del bebyggelselämningar. Sten i storlek 0,4-0,5 meter samt tegel. 18/1900-tal.	-
SU 155	15	1,5	0,3	Lera och berg i dagen	Utfjämrat med påförda massor i öster. Gennoggrävt av sogropar med 1900-talsmaterial (påsar, sprayflaskor med mera). Berg i dagen i schaktets båda ändar.	-
SU 156	7,5	1,5	0,2	Lera och berg i dagen	Påförda massor i form av naturgrus.	-
SU 157	10	1,5	0,3	Lera	Inget anmärkningsvärt.	-
SU 158	10,5	1,5	0,2-1,7	Lera	Ploglaget avbanat. Väster om schaktet är slätten upplanad. Platsen för 1900-talsbebyggelsen. Gennoggrävdes i syfte att undersöka om det fanns fler bebyggelsefaser på samma plats. Sprängsten, cement, tegel, kol och sot. Med tanke på att huset brändes ner för cirka 20 år sedan är det mindre sot och kol än vad som förväntats.	-
SU 159	5	1,5	0,1	Berg i dagen	Majfjord bortschaktad.	-
SU 160	20	1,5	0,3	Siltig lera	Påförd majfjord i schaktets hela längd, bortsett från cirka 5 meter i söder. Centralt i schaktet finns en naturlig svacka fylld med kulturlager av 1800/1900-talskaraktär. Sotpåverkad mylla, tegel, spik och sten. Överlagras av påförd cirka 0,4 meter tjock majfjord.	-
SU 161	12	4-5	0,4	Silt	Byggnads lämningar av 1900-talskaraktär i form av raseringsmassor. Sten, cement, brandspruta, rörledningar med mera. Inga spår av att stenarna kan ha ingått i gravar. Delvis sprängsten.	-
SU 162	6,5	1,5	0,2	Berg i dagen	Lätt mylla på berg i dagen.	-
SU 164	10	1,5	0,1-0,5	Tung varvig lera	Berg i dagen på 0,1 meters djup centralt i schaktet. Ploglaget avbanat. Under fyllnadsmassor av grus (naturgrus och kross) fanns tung varvig lera. I schaktets östra del fanns träflis från 1900-tal i botten.	-

Bilaga 2. Anläggningsbeskrivningar

Anl nr	Schakt nr	Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Yta (m ²)	Beskrivning	Fynd
201	109	Sentida stolphål			0,2		Tresidigt. 0,3 x 0,3 x 0,2 meter. Skott med 6 stenar i storlek 0,05-0,1 meter, varav en sprängsten. Snittat. Utgår.	Sprängsten
202	109	Sentida stolphål			0,3		Rektangulärt. 0,5 x 0,8 meter. Skott med 7 stenar samt 1 trasig tegelsten. Stenar i storlek 0,1-0,25 meter. Snittat. Utgår.	Tegelsten
203	115	Sentida stolphål			0,25		Runt. 0,3 meter i diameter. Skott med 7 stenar i storlek 0,1-0,15 meter. Kol, tegel och trä i fyllningen. Snittat. Utgår.	
204	140	Sentida stolphål			0,3		Närmast kvadratisk. 0,4 x 0,4 meter. Större bitar av stolpen bevarad i den fuktiga leran. Skott med en trasig tegelsten samt 6 stenar i storlek 0,05-0,3 meter. Snittat. Utgår.	Tegelsten
206	141	Raserad ugnskonstruktion?	1	0,6	Ej undersökt	0,4	Droppformad anläggningsrest bestående av lera. Tolkas som möjlig raserad ugnskonstruktion, troligen av tillfällig hästkosöm, 1 bit rödgods med art. Inga spår av huskonstruktion i närheten varför den antas ha varit belägen utomhus. Koncentraton av bränd invändig glasyr. Lera blandat med naturlig lera och sot. Ytrensad.	3 stycken tändar från häst/nöt. 1 hästkosöm, 1 bit rödgods med drejmönster på utsidan och brungul invändig glasyr.
207	141	Avfallsgröp?	1	0,6	Ej undersökt	0,5	Droppformad. Bestående av lera. I nordost tydligt avgränsad, i sydväst övergående i kulturlager 209. Lik 209 förutom tätare koncentration av sot och kol. Ytrensad.	Obränt ben.
208	141	Raserad ugn eller härd med raseringslager?	2	2,2	Ej undersökt	3,5	Oformlig. Består av lera. I nordost finns en stenpackning som kan ha utgjort botten på ugn- eller härdkonstruktion. En bit tegel ingår i konstruktionsdelen. Minst fyra av stenarna är skörbrända. I nordväst ett område med kol och sten. Troligen är lagret en rasering med bränd lera, kol och sten. En av lerbitarna är delvis slätstruken på en sida. Träfiber bevarat i söder, troligen från en stående konstruktion. Ytrensad.	1 bit rödgods, invändig gulbrun/brungul glasyr.
209	129 & 141	Kulturlager	13	5	0,2	28	Kulturlager med mycket ojämn utbredning. Konstaterades vid schaktning och utökades österut för att undersöka utbredning. Sträcker sig längre västerut utanför schaktkanten. Brun lerig silt, delvis svåravskilj från omgivande massor samt KL 206, 207, 208 och 210.	Rödgods med gulbrun glasyr, hästkosömar, tegel, bränd lera, obränt ben, sot och kol.
209	129	Provruta i KL 209	1	1	0,25	1	Grävd för att erhålla ytterligare daterande material samt för att konstatera stratigrafi. Gropen 209 konstaterades vara grävd genom lagret 210.	Knivblad, grönt plant glas 0,02 x 0,01 meter, bränd lera, obränt ben och tegelfragment.

Bilaga 2. Anläggningsbeskrivningar

Anl nr	Schakt nr	Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Yta (m ²)	Beskrivning	Fynd
210	129	Omgrävd grop med fyllning	1,4	>1	0,25	0,9	Grop fylld med lerig silt. Skärs i söder av provruta i lager 209. Där grävdes botten på gropen fram. Den konstaterades vara mycket ojämn i botten och gav intryck av att vara omgrävd ett flertal gånger. Fortsätter västerut utanför schaktkanten. Otydlig avgränsning till 209. Fyra skärviga stenar framkom. De verkar inte ha blivit eldpåverkade på plats. Ytrensad samt en mindre bit i söder snittad.	Knivblad, grönt plant glas 0,03x0,02 meter, bränd lera samt tegelstensfragment.
211	134 & 142	Kulturlager	3,7	3,8	0,17	14	Ett större kulturlager. Brun siltig lera som skiljer sig tydligt från omgivande lusa silt. Hela lagret är betydligt fetare än omgivande massor. Nedgrävt i omgivande orörd mark varför det bevarats trots plöjning och avbaning. Inga spår efter knuttimring eller syll. Uppmärksammades vid grävning av schakt 134. Antogs först vara allmänt spridd kol och lera, men vid rensning konstaterades kulturlager. Då var redan lagret genomgrävt cirka 0,1 meter. Vid ytterligare avbaning kunde lagret konstateras ha en tydlig närmast kvadratisk utbredning och vara en tydlig husrest. Orienterad i SV-NO med mycket tydlig avgränsning i NO och NV. SV och SO tydligare, troligen på grund av raseringar. Ytrensad. Provgrop grävd.	Stengods liknande det i KL 213, klarblått glas och eldpåverkat blått glas, stengodsilknande polsk/böhmisk keramik med ribbor på utsidan, rödgods med ribbad utsida och brungul invändig glasyr, flinta, obrända djurben, 3 slipstenar varav en konstaterades vara i sandsten och en i skiffer, blågrönt/turkost glas dekorerat med tre pålagda slingor med intryckt ribbmönster, tre bitar tunt grönt passglas, bränd lera, en golvspik, en hästkosöm, hank/öra i rödgods med invändig gul/senapsgul glasyr och en 0,12 meter lång järnten.
211	134 & 142	Provruta i KL 211	0,8	0,8	0,25	0,65	Grävd för att erhålla ytterligare daterade material samt för att konstatera stratigrafi. KL 211 befanns vila på orörd mark.	Grönt passglas, djurben, stengods, bränd lera, spik/nit, tunt grönt glas från kärl, tre bitar rödgods - två med invändig brungul och gul glasyr, en med brungul glasyr.
212	137 & 142	Kulturlager	4,3	4	≥1	17,5	Närmast kvadratisk kulturlager bestående av brun silt. Konstaterades vara tydlig husrest efter att av större yta kring ursprungliga indikationer på lager avbanats. Inga spår efter knuttimring eller syll. Orienterat i NNV-SSO i en mycket svag sydslutning. Nordöstra hörnet något otydligt. Övriga kanter något flammiga, men tydliga. Väl bevarat på grund av låget längst norrut på åkerytan där bortschaktning av majjord inte verkar ha skett, samt genom att det varit nedgrävt. Vid den östra kantens mitt finns en större kvadratisk spisgrund, cirka 0,8 x 0,8 meter stor, bestående av 0,2 - 0,6 meter stora skärviga stenar. 1 större tegelstensbit syntes i den sydvästra delen av spisgrunden. Ytrensad. Provruta grävd.	Sot, kol, bränd lera, rödgods, flinta och glas.

Bilaga 2. Anläggningsbeskrivningar

Anl nr	Schakt nr	Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Yta (m ²)	Beskrivning	Fynd
212	137 & 142	Provruta i KL 212	0,8	0,8	1	0,65	Grävd för att erhålla daterande material samt stratigrafi. Belägen omedelbart sydväst om spisresterna i KL 212. Visade sig grävas i en fylld källare. Flera nivåer konstaterades ner till den naturliga ljusa leran på 1 meters djup. Nedst 0,1 meter hårt packad ljusgrå silt med inblandat trä och kol. På detta ett 0,05 meter tjockt lager av teglestenar som tolkades som golv. Därefter 0,25 meter brunsvart fet kolid silt. Övanpå det 0,2 meter ljusbrun lerig silt med 0,3 meter brun silt över sig. Riktigt med träfiber framkom på 0,2 samt 0,4 och 0,65 meters djup i och inte åtskijjande lagren. Träet gav intryck av att medvetet ha lagts för att orienteras i samma riktning som kanterna på KL 211. Rutan tolkas som grävd genom en igenfylld källargrop.	Många fynd i alla lager utom det nedersta. Stora mängder trä, tegel och obrända ben från större djur, drygt 2 liter av varje. Även mindre omfattande mängder bränt ben, bränd lera, järnföremål, kritpipor, keramik och glas. Ett bronsbleck. Benen var koncentrerade till det nordöstra hörnet i rutan, närmast spisen. De obrända benen gav osakligt intryck av att vara många kotor och revben från ätliga delar på djur.
213	126 & 143	Kulturlager	10	3-5	0,18, grundare i kanterna	35	Ett större avsatt kulturlager som bevarats efter matjordsavbaning. Lagret är en blandning av avsatta kulturlager och raseringsmassor. Raseringen kommer från en ugnskonstruktion med en kupol av lera. Vissa bitar är sintrade. Ytrensad. Provruta grävd.	2 hästkosömar, 2 oidentifierbara järnföremål, 4 bitar passglas, stora mängder bränd lera, tänder och käckdelar (troligt nöt), 5 mindre bitar bränt ben, 2 spikar eller delar av hästkosömar, 1 spik med runt huvud, 1 golvspik, 2 trasiga tegelstenar samt ett fåtal bitar tegelkross, 3 bitar flinta samt 22 bitar rödgods bedömda som unga med gula, senapsgula, gulbruna och bruna glasyrer varav flera med drejränder eller format ribbmönster utvändigt.
213	126 & 143	Provruta i KL 213	0,8	0,8	0,18	0,65	Grävd för att erhålla daterande material samt stratigrafi. Grävd strax öster om lerkoncentration som tolkades som ugnstrest. Fynden i gropen kom i huvudsak i de första 5 cm av lagret. KL 213 på vilket ugnstresterna vilade befanns vila på örörd mark.	Grävd genom koncentration av bränd lera som uppgår till drygt 2 liter, varav 16 bitar är slätstrukna yttersidor. Största biten 0,1 x 0,07 x 0,05 meter stor. Även kol, skärvig sten, sot, brända och obrända ben. En obränd käckdel från sannolikt nötdjur framkom bland annat. De brända och obrända benen tolkas som spår från matlagning/beredning i ugnen.

Bilaga 3. Dateringar av anläggningar, fynd och prover

Anläggningar

RAÄ nr	Anläggning	Anl typ	Datering	Anmärkning
260	209	Kulturlager	17-1800-tal	Daterat efter fynd samt kartor
260	211	Kulturlager	15-1600-tal	Daterat efter fynd och 14C
260	212	Kulturlager	1638-1700-tal	Daterat efter fynd samt kartor
260	213	Kulturlager	15-1600-tal	Daterat efter fynd, 14C samt kartor

Föremålsfynd

RAÄ nr	Anläggning	Fynd nr	Fyndtyp	Material	Antal	Datering	Anmärkning
260	211	Ej tillvartaget	Keramik	Lergods	7	1550-1650	
260	212	Ej tillvartaget	Kritpipa	Lera	1	1662-1670	Se bifogad rapport
260	212	Ej tillvartaget	Kritpipa	Lera	1	1650-1700	Se bifogad rapport

¹⁴C-dateringar baserade på makromaterial

RAÄ nr	Anläggning	Prov nr	Namn (lat)	Namn (sve)	Antal	Anmärkning	Egenålder	Lab nr	BP	1 σ (68,2%)	2 σ (95,4%)
260	211	813	Betula	Björk	1	Ung kvist	<10 år	Ua-37081	285±25BP	1520AD (40,0%) 1570AD 1630AD (28,8%) 1660AD	1510AD (58,6%) 1600AD 1610AD (36,8%) 1670AD
260	213	815	Betula	Björk	1	Ung kvist	<10 år	Ua-37082	285±25BP	1520AD (40,0%) 1570AD 1630AD (28,8%) 1660AD	1510AD (58,6%) 1600AD 1610AD (36,8%) 1670AD

Bilaga 4. Analys av kritpipsfoton

Pipfragment från Vegastaden, Handen.

Arkeologikonsult, Stockholm. Hösten 2008.

Holländsk pipa tillverkad av Claes Ariensz. Verksam i Gouda 1662-1670.
Ensam ägare av detta märke. Säker datering.

Fragment av holländsk pipa med 4 bokstäver i klackstämpeln. "IM" nederst i märket säkra de
andra osäkra. 4 bokstäver användes endast sista delen av 1600-talet.

Vendelsö 29/10 2008.

Arne Åkerhagen

UPPSALA
UNIVERSITET

Uppsala 2009-01-13

Erik Dardel
Arkeologikonsult
Box 466
194 04 UPPLANDS VÄSBY

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Göran Possnert

Besöksadress:
Ångströmlaboratoriet
Lägerhyddsvägen 1
Rum 4143

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 - 471 30 59

Telefax:
018 - 55 57 38

Hemsida:
<http://www.angstrom.uu.se>

E-post:
Goran.Possnert@Angstrom.uu.se

Resultat av ¹⁴C datering av träkol från Österhaninge sn Södermanland.

Förbehandling av träkol och liknande material:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före acceleratorbestämningen av ¹⁴C-innehållet förbränns, det tvättade och intorkade materialet surgjort till pH 4, till CO₂-gas, som i sin tur konverteras till fast grafit genom en Fe-katalytiskreaktion.

I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

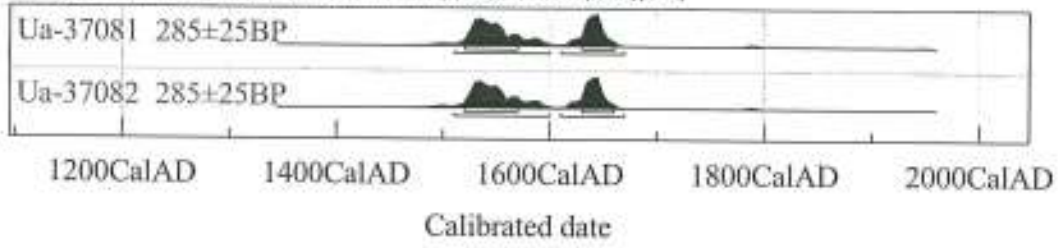
RESULTAT

Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}$ ‰ PDB	¹⁴ C ålder BP
Ua-37081	RAÄ 260, PM 211:813	-26,8	285 ± 25
Ua-37082	RAÄ 260, PM 213:815	-25,4	285 ± 25

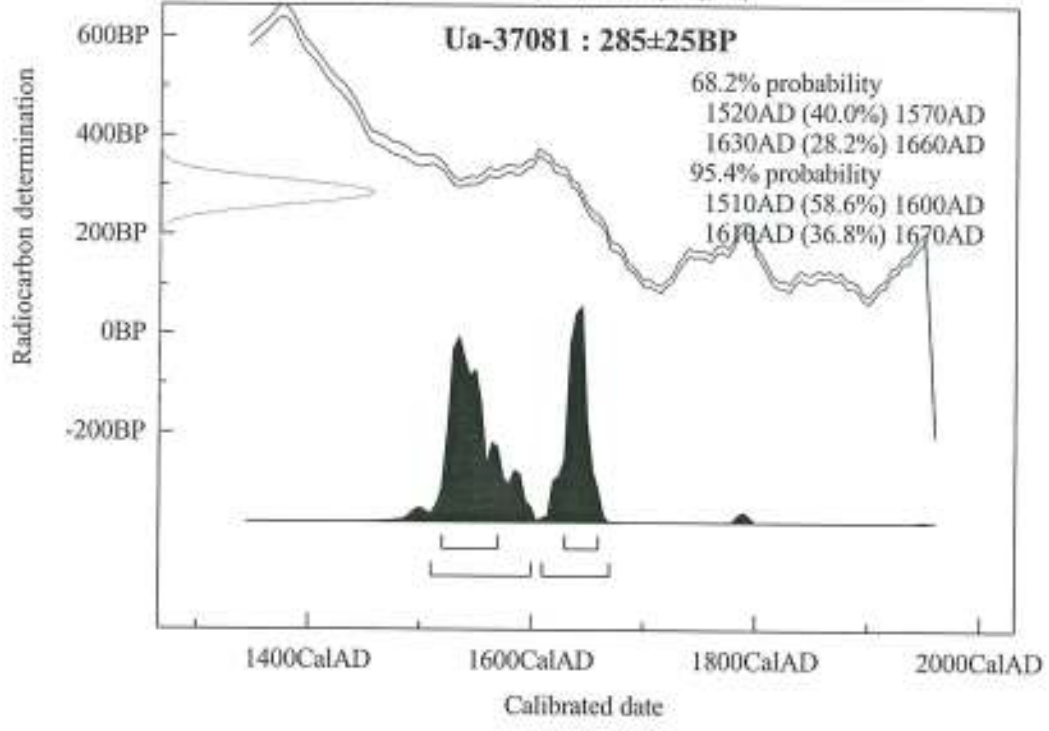
Med vänlig hälsning

Göran Possnert/Maud Söderman

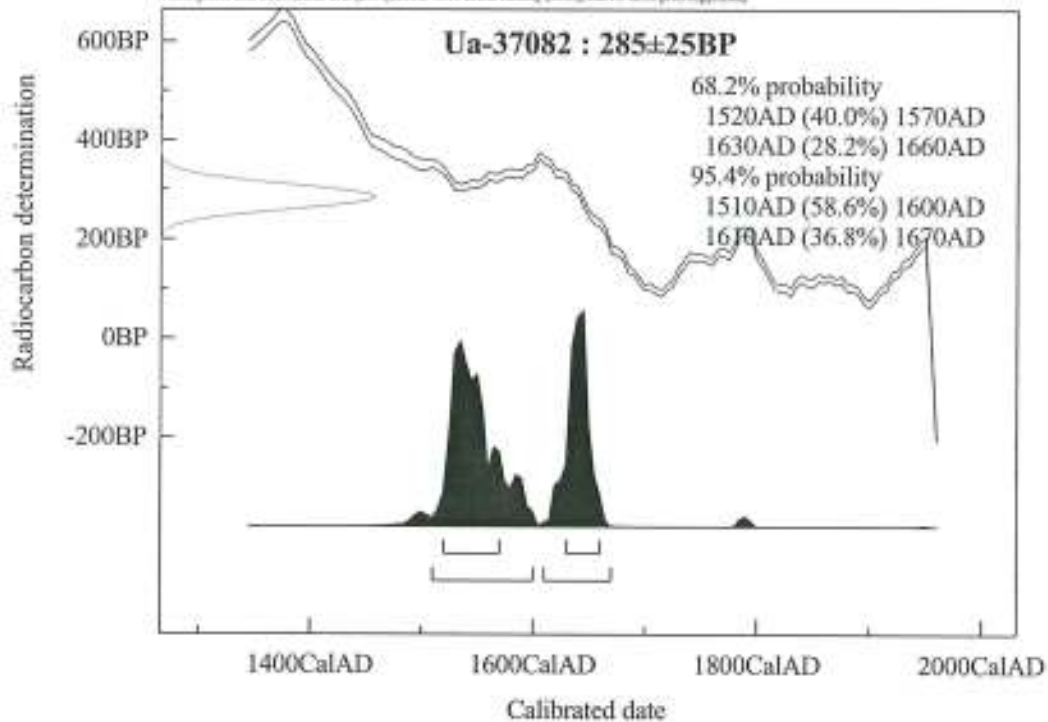
Atmospheric data from Hainzer et al (2004), OxCal v3.10 (Bronk Ramsey (2005), v4.6 r75 10/12 prob. asp[elton])

Atmospheric data from Reimer et al (2004), Stuiver et al (1998), and Stuiver & Reimer (2003)

Atmospheric data from Reimer et al (2004), Stuiver et al (1998), and Stuiver et al (2003)

Arkeologikonsult Tel 08-590 840 41
Box 466 Fax 08-590 725 41
194 04 Upplands Väsby www.arkeologikonsult.se

Rapporter från Arkeologkonsult 2008:2221

